

De toekomst is aan wie haar toekomst

Reactie op de commentaren van Dronkers, Meurs en Ganzeboom¹

Arie Glebbeek en Henk de Vos

Het herenmodemagazijn A. de Graaf (opgericht 1826) moet de deuren sluiten. Nadat al jarenlang de klandizie was teruggelopen, is nu het moment aangebroken waarop het niet langer mogelijk blijkt het hoofd boven water te houden. De directeur en het personeel vinden dit onbegrijpelijk, want de firma levert onbetwist degelijke waren. De stoffen zijn van onbesproken kwaliteit, de snit is misschien niet 'sexy' maar toch zeker tijdloos, en er is vanwege de geringe drukte veel tijd voor persoonlijke aandacht en adviezen. Onder vakgenoten was het een gerenommeerd bedrijf en op internationale beurzen won het diverse prijzen. 'Het gaat wel over', zeiden de collega's in de branche tegen De Graaf jr. als hij weer eens zat te somberen over zijn tegenvallende verkopen. 'Kwaliteit wint altijd. De mensen worden vanzelf flauw van die ketens en boetiekjes. Wacht maar af, de mode gaat in golven en slaat vanzelf wel weer om.' Maar toch moet het bedrijf vandaag de deuren sluiten.

Is het nu echt zo moeilijk een onderscheid te maken tussen kwaliteit en *relevantie*? Je zou het bijna denken als je de commentaren van Dronkers en Ganzeboom leest. 'Glebbeek en De Vos gaan er (...) ten onrechte vanuit dat studentenaantallen een goede indicator van de kwaliteit van een discipline zijn', schrijft Dronkers en Ganzeboom 'zou hieraan zelfs willen toevoegen dat het heel goed mogelijk is dat er een inverse relatie bestaat tussen aantallen studenten en kwaliteit van een vak.' Het woord 'kwaliteit' komt in ons artikel echter niet voor en wordt ook niet geïmpliceerd in de betekenis die Dronkers (en hier en daar ook Ganzeboom) eraan geven. Sterker nog: wij erkennen letterlijk dat de op herstel van wetenschappelijke waarden gerichte reactie in het vak 'zonder twijfel succes (heeft) gehad' en dat 'het wetenschappelijk gehalte van de sociologie in de afgelopen twintig jaar naar academische maatstaven flink (mag) zijn gestegen' (2000, pp. 282, 288). Dat niettemin in de commentaren weer de overbekende reflex van een kwaliteitsargumentatie optreedt, kunnen wij op rationele gronden niet verklaren: hier moet een psychologisch verdedigingsmechanisme werkzaam zijn.

Dat laatste is natuurlijk wel begrijpelijk. Het is ook zuur voor de serieuze en hardwerken- de wetenschappers dat hun inspanningen voor het vak zo slecht worden gewaardeerd. Ondank lijkt wat dit betreft hun loon. De huidige generatie academische sociologen steekt in veel opzichten gunstig af bij de bonte verzameling praatjesmakers uit de jaren zeventig. Echter: juist sociologen zouden moeten weten dat kwaliteit in onze samenleving een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde is voor succes van een onderneming. Wij leven in een wereld waarin je je nut moet bewijzen.

Zo nieuw is dat bovendien niet. Van oudsher geldt als taak en betekenis van een *leerstoel-*

houder dat het kennisdomein dat hem of haar is toevertrouwd naar binnen toe wordt *bewaakt* (kwaliteit) en naar buiten toe wordt *verankerd* (relevantie). Het is de strekking van ons artikel dat de sociologische leerstoelhouders deze taak al jarenlang slechts voor de helft vervullen.

Specialisten waarin?

Meurs en Dronkers verwerpen dan wel nuanceren onze analyse, omdat zij menen dat de eigenschappen die wij voor de sociologie wenselijk achten in de praktijk – met name in de praktijk van de specialisaties – wel aanwezig zijn. Ganzeboom is het voor een belangrijk deel wel met onze analyse eens, maar vindt niet dezelfde dingen als wij (en Meurs) haalbaar of nastrevenswaardig. Dat ook de commentaren zich onderling dus mijlenver van elkaar af bewegen, is tekenend voor de verwarring over de (feitelijke en gewenste) identiteit van ons vak.²

Het argument van de specialisaties verdient een nadere beschouwing. Meurs en Dronkers stellen dat vooral hierin de beroepspraktijk en de maatschappelijke relevantie van de sociologie tot uitdrukking komen. Wij hebben de indruk dat met name het nogal rooskleurige beeld dat Meurs hiervan geeft vooral voortkomt uit het verleden. Maar als het ooit al zo was, is het zo nu niet meer. De boom van de sociologie is zo klein geworden, dat zij de takken van haar specialisaties niet meer kan dragen.

Bovendien hebben de algemene sociologie en de onderzoeksscholen *de facto* de zaak naar zich toetrokken. Wij maken dit dagelijks mee in onze Groningse werkkring. Buiten het ICS is er niets. Het personeelsbeleid wordt volstrekt gedomineerd door de criteria van de onderzoeksschool. In de toekomst vrijkomende UD-plaatsen worden niet opgevuld met het oog op de opleiding, maar zijn al verzegd als gevolg van de verplichtingen die voortvloeien uit langjarige onderzoekssubsidies (KNAW-beurzen etc.). Alle beschikbare energie wordt opgezogen en gekanaliseerd door de publicatiecarrousel. Wij hebben de indruk dat dit buiten Groningen niet wezenlijk anders is. Als je dus, zoals Dronkers, zegt dat wij wel gelijk hebben voor zover het gaat om de algemene sociologie en de onderzoeksscholen, dan stel je je toch in feite op ons standpunt?

Maar ook als de feitelijke situatie anders zou zijn, blijft het merkwaardig om een vak eerst en vooral met zijn specialisaties te verdedigen. In de eerste plaats zouden we een lange discussie kunnen voeren over de vraag of de grondslag waarop binnen de specialisaties verbeteringen worden beantwoord wel zo duidelijk, laat staan *disciplinair* is. Maar ook als we daarvan afzien, blijven we zitten met een onbevredigende en aan buitenstaanders moeilijk uit te leggen situatie. Wat is dat voor een rare discipline die niet door een algemene kern wordt bijeengehouden? Als planeten niet meer worden aangetrokken door de zon waarom zij draaien en waarvan zij hun licht ontvangen, dan vliegen zij uit hun baan. Als de arbeidssociologie en de onderwijssociologie *de sociologie* niet meer nodig hebben, dan kun je ze toch net zo goed verzelfstandigen (tot bijvoorbeeld bedrijfskunde of onderwijskunde)? Dat is dan ook precies wat er gebeurd is.

De vraag is nu of dit erg is. Sommigen stellen zich op het standpunt dat het allemaal gewoon sociologie blijft, zij het onder een andere naam. In alle drie de commentaren komen we deze

geruststellende gedachte wel tegen. Het is inderdaad de vraag die wij vakgenoten bij zichzelf zouden willen laten stellen: *zou het erg zijn, als de sociologie opging in de haar omringende kundes?* Een vaak gegeven antwoord is dat die kundes er schade van zouden ondervinden als zij niet meer worden gevoed door één van de basisdisciplines waaruit zij putten. Misschien is dat zo. Misschien ontwikkelen zij de voor hen relevante sociologische invalshoek echter ook wel op eigen kracht.³

Wat in onze optiek veel belangrijker is, is dat er dan iets verloren gaat dat in de bedrijfskunde noch de onderwijskunde noch enigerlei andere kunde een plaats vindt of zal kunnen vinden: een oriëntatie op de vraagstukken van de *samenleving*.

In de bedrijfskunde gaat het uiteindelijk om wat bijdraagt aan het functioneren van de bedrijven. In de onderwijskunde gaat het uiteindelijk om zo goed mogelijke onderwijsresultaten (hoe ook gedefinieerd). Maar waar zal het gaan om de vraagstukken van integratie, cohesie en al die andere sociale behoeften waarin markten, organisaties noch overheden kunnen voorzien? Waar zal het, kortom, gaan om de *sociale welvaart*?

De raadsheer en zijn domein

De reactie van Ganzeboom (maar ook diverse andere die ons bereikten) komt erop neer dat al zo vaak tevergeefs naar een civiele rol van de socioloog gestreefd is, dat de ervaring uitwijst dat dit niet zal lukken. Albert Mok (persoonlijke communicatie) wees ons erop dat een proces van beroepsvorming laat staan professionalisering niet simpel door de wil daartoe tot stand kan worden gebracht. Er moet een maatschappelijk erkende deskundigheidsbasis aanwezig zijn, die de grondslag vormt voor de exclusiviteitsclaims van de beroepsgroep (zie uitgebreider: Mok, 1973). Daar zijn we het mee eens. Het is niet voor niets dat we, voorafgaand aan de tien 'professionaliserings'-stappen, eerst hebben stilgestaan bij de noodzakelijke kennisbasis ('normatieve theorievorming'), de wijze waarop deze gecommuniceerd moet worden (kennisbenutting in plaats van louter kennisproductie) en het domein waarop deze van toepassing is (de 'primaire sociale orde'). Zonder dat deze zaken geregeld zijn, gaat het inderdaad niet. Het laatste punt, de primaire sociale orde, zorgt voor veel misverstanden, die erop neerkomen dat het ons zou gaan om softe handel als huwelijksbureaus en kerst- en nieuwjaarstoespraken. Hier zijn we onmiskenbaar niet zo goed begrepen. We hadden duidelijker moeten maken dat er een verschil bestaat tussen een domein van deskundigheid en een veld van instanties tot wie adviezen worden gericht ten aanzien van de werking en de 'taken' van dat domein. Natuurlijk zou in onze visie de socioloog die de PSO als zijn domein heeft zich in zijn adviespraktijk richten tot overheidsinstanties, ondernemingen, vrijwillige organisaties en dergelijke. Maar hij zou dat moeten doen in zijn specifieke deskundigheid, als gezaghebbende op het terrein van de primaire sociale orde c.q. van de specifieke sociale welvaart die in deze orde tot stand komt.⁴

Het gaat in de PSO allerminst om softe of marginale dingen. Sociale cohesie, misdaad en onveiligheid, eenzaamheid en sociale steun, gezins- en relatievorming, waarden en normen – dit zijn allemaal vraagstukken die direct te maken hebben met de PSO en die slechts vrucht-

baar bestudeerd kunnen worden door mensen die deskundig zijn in de gedragingen en uitwisselingsrelaties die voor de PSO kenmerkend zijn – en dat zijn *andere* dan die voor de markt of hiërarchische organisaties kenmerkend zijn.

De door Ganzeboom gewekte suggestie dat wij aan de aloude tegenstelling tussen economische en sociologische verklaringwijzen onze identiteit willen ontlenuen slaat de plank dan ook net mis. Wij willen zeker niet terugvallen op de oude (en nog steeds niet verdwenen) prententie van veel sociologen om het ook in vraagstukken van de markt en de economische productie beter te willen weten dan de economen met hun theoretische apparaat. Nee, onze identiteit moet niet worden gezocht in een *benadering*, maar in een *domein*. Dat domein wordt nu eenmaal gekenmerkt door andersoortige relaties dan de markt, en we kunnen van mening verschillen over de vraag in welke mate we deze kunnen begrijpen met behulp van economisch geïnspireerde theorieën.⁵ Wel zijn we het wat dit betreft eens met Lindenberg (2000), die betoogt dat voor sociologische vraagstukken het rationele-keuzemodel niet moet worden vereenzelvigd met het 'gain frame' dat kenmerkend is voor de micro-economische theorie.

Een voorbeeld om de verhouding nader te bepalen. In een op ons grensgebied verkerend economisch tijdschrift schrijft John DiIulio Jr. (1996) onder de alarmerende titel *Help Wanted: Economists, Crime and Public Policy*, dat het in Amerika uit de hand lopende misdaadprobleem dringend de inzet van economen behoeft. 'To be frank, the professional criminologists, sociologists, political scientists, law professors, public management specialists and self-styled practitioner-scholars who have dominated the field are incapable of meeting this challenge. They generally lack the quantitative and formal modelling skills... In my view, therefore, criminal justice is a field that needs to be conquered by economists' (1996, p.3). Voor wie verwacht dat er nu een staaltje Beckeriaans imperialisme volgt, volgt een verrassing. De auteur, die weet waarover hij praat en die de problematiek van binnen en buiten kent, komt tot de conclusie dat om een wezenlijke bijdrage te leveren aan het terugdringen van de misdaad een benadering nodig is die gaat 'beyond Becker'. Er is een aanpak nodig die zich niet verlaat op de kosten en baten van een verhoogde pakkans of strengere straffen, maar op het beïnvloeden van persoonlijkheden en gedragsdisposities via het versterken van gezinnen en gemeenschappen. Het gaat erom jongeren andere ervaringen te bieden: een andere 'lived experience, the most powerful teacher of all' (p.16). Coleman wordt aangeropen en 'sociaal kapitaal' wordt als belangrijk concept opgevoerd. Het is duidelijk: hier logenstraft de schrijver zichzelf – wat hier nodig is, is *sociologie*. En die sociologie is nodig omdat het gaat om de primaire sociale orde. Hoe is het toch mogelijk dat sociologen deze evidente behoefte aan hun kennis en inbreng steeds maar weer aan zich voorbij laten gaan?⁶

Heeft de sociologie een toekomst?

Zoals het nu gaat naar ons oordeel niet. Aan de accurate samenvatting die Ganzeboom aan het begin van zijn reactie van ons standpunt geeft, hebben wij wat dit betreft niets toe te voegen. Het valt overigens op hoezeer Ganzeboom het in veel opzichten met ons eens is. Feitelijk

zegt hij dat het zoals wij het wensen eigenlijk wel zou moeten, maar dat dit waarschijnlijk niet zal lukken, zodat we ons maar beter tevreden kunnen stellen met de kleine niche van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Dat is een respectabel standpunt, maar het is niet het onze. In feite komt het erop neer dat Ganzeboom genoeg neemt met de 'fractie' waarvan Van Doorn niet inzag 'waarom uitgerekend de socioloog ermee genoeg zou moeten nemen' (geciteerd in ons artikel, p.280).

Zou de sociologie een toekomst moeten hebben? Het mag uit alles duidelijk zijn dat wij vinden van wel. Onze wens is dat de sociologie een coherent en herkenbaar vak zal worden met een maatschappelijke impact en met studentenaantallen die overeenkomen met economie, psychologie, rechten en pedagogiek. Niet alleen heeft de wetenschappelijke ontwikkeling van het vak deze veel grotere omvang nodig. Maar ook onze maatschappij heeft dringend behoefte aan een vak sociologie met die omvang en menselijke inzet. Wie anders zal er op de sociale welvaart passen?

Noten

- 1 Het commentaar van Dronkers is vervat in een marginaal in het vierde nummer van de afgelopen jaargang (2000, pp. 274-275).
- 2 Niet voor niets schrijft John Goldthorpe in een recente beschouwing over ons vak: '...“discipline” is scarcely the first word that would spring to mind.' En: 'I have come to believe with ever greater conviction that sociology is indeed in a condition that cannot for much longer continue without seriously adverse, and possibly quite disastrous, effects ensuing' (2000, p.1).
- 3 Of ze daarin slagen, zullen we nooit kunnen vaststellen, omdat wij als sociologen zelf geen eenstemmigheid hebben over wat die sociologische invalshoek inhoudt.
- 4 Terecht stelt Ganzeboom immers dat, om de raadsheerfunctie te kunnen waarmaken, de socioloog over een meerwaarde moet beschikken ten opzichte van de econoom, de bestuurskundige etc. Precies daarom benadrukken wij het belang van een eigen domein waarin die exclusieve deskundigheid gestalte kan krijgen.
- 5 Inderdaad, wij zijn sociologen, dus wij verschillen hierover ook onderling van mening.
- 6 En dus schrijft DiIulio: 'I would love to see economists take a real disciplinary crack at Americans' number one domestic policy concern...' (1996, p.21).

Literatuur

- DiIulio Jr., J.J. (1996). Help wanted: economists, crime and public policy. *Journal of Economic Perspectives*, 10, 3-24.
- Goldthorpe, J.H. (2000). *On Sociology*. Oxford University Press.
- Lindenberg, S. (2000). It takes both trust and lack of mistrust. *Journal of Management and Governance*, 4, 11-33.
- Mok, A.L. (1973). *Beroepen in actie: bijdrage tot een beroepsociologie*. Meppel: Boom.